

ideologische stromingen en het verzet. Afgezien van de aanzienlijke inbreng van het SOMA, lag het initiatief met de *Archives nationales de Luxembourg* en het *Centre universitaire de Luxembourg* exclusief bij onze kleine oosterbuur en dit valt meteen af te leiden uit de bijdragen¹⁵. Voor wie wil kennismaken met het verzet in het Groothertogdom in haar relatie tot de bredere politiek-maatschappelijke krachtlijnen sedert de jaren 1930 zijn deze acta alvast een belangrijk vertrekpunt.

Dit colloquium is het eerste dat volgt op een reeks van 6 colloquia die tussen 1993 en 1997 werden gehouden. De doelstelling van die colloquia was te komen tot een nieuwe wetenschappelijke aanpak, waarbij het verzet van onderuit en als totaal-fenomeen zou worden bestudeerd. Deze richting werd in Esch-sur-Alzette gedeeltelijk gevolgd. Opnieuw zien we het verzet in al haar diversiteit (voornamelijk door het opentrekken van het tijdspectief), maar minder vanuit de basis. Uitgangspunt was ditmaal de vraag naar continuïteiten en breuklijnen ten opzichte van de voor- en naoorlogse politiek-ideologische evolutie in de desbetreffende landen. Een benadering van bovenaf dus, met hier en daar wat ruimte voor definiëring en theoretisering van een verschijnsel dat toch lange tijd ingekapseld zat in een verstarde en sterk gedateerde begrippenkader.

V. Tweede Wereldoorlog / Seconde Guerre mondiale

«Les courants politiques et la Résistance : continuités ou ruptures ?»

Luxembourg, Archives nationales, 2003, 581 p.

Eind april 2002 vond in het Luxemburgse Esch-sur-Alzette een tweedaags internationaal colloquium plaats over de interactie tussen de 20^{ste} eeuwse politiek-

Het eerste deel focust op de vooroorlogse politieke verhoudingen en de doorwerking ervan tijdens de bezettingsjaren. Voor

15 Van de 23 bijdragen zijn er 10 gewijd aan het Groothertogdom. België en Frankrijk kregen er elk 5 toebedeeld. De twee bijdragen van Peter Steinbach over het Duitse verzet sluiten minder goed aan bij het thema en het

Luxemburg is dit te lezen in de bijdragen van Lucien Blau (rechts en extreem-rechts), André Grosbusch (katholieke kerk), Ben Fayot (socialisten) en Henri Wehenkel (antifascisme). Jacques Maas toont aan dat daar waar in de andere Europese landen de politieke polarisering tijdens het interbellum de nationale cohesie heeft aangetast, in Luxemburg precies het tegenoverstelde werd bereikt. Na twee crisismomenten – de politieke en dynastieke crisis van 1919 en de algemene depressie van de jaren 1930 – was de nationale identiteitsreflex er sterker dan ooit. Paul Dostert illustreert in een vlot maar sterk opsommend artikel de talrijke uitingen van dit patriottisme in het verzet tegen de Duitse germaniserings- en nazificatiepolitiek onder leiding van Gustave Simon. Marc Limpach en Marc Kayser tonen dan weer aan dat dit Luxemburgse verzet niet louter te herleiden valt tot een zuivere nationalistische reflex, maar er zeker ook een andere ideologische inspiratie aan de grondslag kon liggen. Ze doen dit aan de hand van een analyse van de antifascistische beweging *Alweraje* die onder leiding van Albert Wingert met haar vooroorlogse anti-nationaal-socialistische en pro-democratische ideeën in het verzet terecht kwam (maar al bij al een weinig representatieve plaats innam in het scala van reacties). Ook Serge Hoffman verwijst naar de onmiskenbare ideologische component van het verzet in Luxemburg, maar verklaart de relatieve stilte daaromtrent vanuit de interne politieke verdeeldheid en het doorwegen van de naoorlogse legitimering van een

‘patriottische strijd van de bevolking voor de onafhankelijkheid van het land’ tegenover de geallieerden.

Nog binnen het vooroorlogse kader werd een artikel opgenomen van Catherine Lanneau (Universiteit Luik) over de reacties van de Belgische politieke stromingen op het Franse *Front populaire* en de pogingen van vooral de linkerzijde om in 1935-1936 een dergelijk Volksfront te importeren. Haar helder exposé, gebaseerd op de Waalse en Franstalige Brusselse pers, is weliswaar een thematisch buitenbeentje in deze bundel. Deze opwerping geldt zeker niet voor het artikel van Jean Marie Guillon waarin niet enkel de linkse en rechtse tendenzen uit de jaren dertig en veertig in Frankrijk beschreven worden, maar ook verder doorgewerkt wordt op het verband met de verzetsbewegingen tijdens de bezetting en de naoorlogse periode.

Het tweede deel van de *acta* concentreert zich specifiek op de notie ‘verzet’ en haar ideologische componenten. Alya Aglan schetst het beeld van het verzet dat is gegroeid onder invloed van de Franse historiografie in een poging dit verzet ook nauwkeuriger te definiëren en in te kaderen. Het is inderdaad opvallend hoezeer het sterke gewicht van Frankrijk op de colloquia van 1993-1997 ertoe geleid heeft dat het Franse voorbeeld stilaan als norm is beginnen doordringen. Aglan benadrukt de lange-termijnvisie die deze historiografie heeft gehanteerd en die toelaat het verzet niet langer te zien als een *jardin secret*

ene Nederlandse overzichtsartikel van Wichert Ten Have [*Kritik und Stabilität der Demokratie in den Niederlanden (1930-1945)*] blijft in algemeenheden steken waardoor het Nederlandse verzet in feite grotendeels aan de aandacht van het colloquium is ontsnapt.

of een uniek fenomeen zonder precedent. De bijdragen van Dominique Veillon en François Marcot benaderen het Franse verzet vanuit een originelere invalshoek. De traditie om het verzet te verklaren vanuit zijn ideologische component wordt hier doorbroken. Een geografische determinant, namelijk het wonen in een stad of op het platteland wordt als uitgangspunt genomen. Veillon beschrijft in een jammergenoeg te oppervlakkig en veralgemenend artikel welke voordelen een urbane omgeving heeft voor het opwekken en organiseren van contestatie; zij besteedt verder ook aandacht aan de specifieke functies van het 'stedelijke verzet' en de verdere centrale rol bij de verspreiding naar het platteland. Een verklaring voor de ondervertegenwoordiging van het platteland in sociologische studies van het verzet wordt door Marcot gezocht in een combinatie van de landelijke mentaliteit en de specifieke noden van het verzet. Hij verliest hierbij echter de talrijke grijswaarden niet uit het oog en gaat ook in op de vraag naar continuïteit en breuklijnen.

Van Belgische zijde stelt Alain Colignon de vraag hoezeer de term verzet werd gedefinieerd door de geschiedschrijving. Hij constateert eveneens dat vele verzetsorganisaties nog steeds hun historicus niet hebben gevonden en vooral dat Vlaanderen grotendeels *terra incognita* is gebleven. Fabrice Maerten somt in een syntheseartikel de belangrijkste ideologische stromingen van de jaren 1930 en 1940 in België op om de erg gediversifieerde en dus zwakke sociale basis van het verzet en haar marginale plaats in de naoorlogse politiek te onderstrepen. De auteur poogt de relatieve zwakheid van het verzet in Vlaanderen aan te tonen,

maar doet dit op basis van onvoldoende onderzoeksresultaten (vooral dan wat de Vlaamse situatie betreft) en is wat ongenueanceerd door in de regionale vergelijking geregeld Brussel samen te voegen bij Wallonië. Ons inziens verdient de specificiteit van het in Brussel erg sterke verzet een verder afzonderlijk onderzoek. De vierde Belgische bijdrage is van de hand van Francis Balace, die met een analyse van de autoritaire tendenzen bij vaderlandse groeperingen uit 1940-1944 aanknoopt bij zijn vroeger onderzoek over het rechtse verzet. Hoewel de auteur geen conclusies formuleert, valt uit de tekst wel een evolutie af te leiden van ultrapatriottische en autoritaire stellingnames in het begin van bezetting naar een democratischer toon en meer aandacht voor sociaal overleg. Die ommekeer moet er ongetwijfeld gekomen zijn onder invloed van een zich aandienende geallieerde eindoverwinning en het vooruitzicht op het herstel van de traditionele vooroorlogse maatschappelijke structuren.

In die Belgische naoorlogse politieke constellatie bleek al snel geen plaats te zijn voor het verzet. José Gotovitch komt in het derde deel tot het – inmiddels al gekende – besluit dat het verzet nooit een element geweest is van onze nationale identiteit en eigenlijk kan beschouwd worden als een anomalie in vreedstijd. Wat nog overbleef waren enkel de medailles en de herinneringen. In zekere zin sluit dit aan bij de conclusie van Marc Schoentgen die voor Luxemburg eveneens verwijst naar de erg smalle ruimte die het verzet door de gevestigde politieke partijen kreeg toebedeeld. Een vergelijking met Frankrijk kan er niet gemaakt worden omdat Laurent Douzou ons hier geen materiaal

voor aanreikt. Anders dan zijn titel laat vermoeden, beschrijft hij de manier waarop men in Frankrijk de geschiedenis van het verzet geschreven heeft. De naoorlogse problematiek van de Franse verzetsbewegingen komt hierbij niet aan bod. Ook Alex Reuter laat deze problematiek links liggen. Zijn bekommernis gaat naar het wekken van interesse voor het Luxemburgs verzetsverleden bij de jeugd. Op een theatrale, bijna propagandistische wijze schuift hij de uitwerking van de verzetsthematiek in een toneelstuk naar voor als een voor historici na te volgen manier om dit verleden te verwerken.

Het uitblijven van algemene conclusies, samen met het niet weergeven van de gevoerde discussies, is een gemiste kans. Zo blijven de artikels, die van een diverse kwaliteit zijn en waarin weinig nieuwe inzichten geformuleerd worden, te veel op zichzelf staan en hierdoor is er ook geen terugkoppeling naar de titel en dus de centrale vraagstelling van het colloquium. Slechts enkele auteurs beantwoorden de vraag naar de aanwezigheid van een al dan niet continuïteit.

Concluderend kunnen we stellen dat de nieuwe wetenschappelijke richting die sedert de jaren 1990 werd ingeslagen en die op termijn moet resulteren in een echte comparatieve analyse van het verzet in bezet Europa, met deze acta geen echte belangrijke stap vooruit heeft gezet.

De auteurs blijven zich, niettegenstaande hun jarenlange ervaring, op de eigen

landsgrenzen concentreren en werpen nauwelijks een blik op de historische producties van de buurlanden. Door het verwaarlozen van het verzet in Nederland en de focus op de Franstalige component binnen België, ontstaan zelfs binnen de nationale contexten belangrijke hiaten. We zijn benieuwd of het geplande internationale colloquium te Besançon (2004-2005) hierin verbetering zal brengen.

Jan Laplasse en Karolien Steen